

PAPUR TYSTIOLAETH YSGRIFENEDIG I'R PWYLLGOR DIWYLLIANT, Y GYMRAEG A CHYFATHREBU

Gweinidog y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol

Cyflwyniad

Mae'r papur hwn yn darparu tystiolaeth ar gyfer y Pwyllgor cyn imi fynychu cyfarfod 8 Hydref 2020. Roedd y gwahoddiad yn gofyn am wybodaeth ar y canlynol:

1. Ein strategaeth ar gyfer y Gymraeg (*Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr*)
2. Effaith Covid-19, a'r ymateb iddo, ar y Gymraeg
3. Cyllid ar gyfer y Gymraeg

Mae'r ymateb isod yn canolbwyntio ar bob un o'r rhain yn eu tro.

1. Ein strategaeth ar gyfer y Gymraeg (Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr)

Cafodd *Cymraeg 2050* ei lansio ym mis Gorffennaf 2017 ynghyd â Rhaglen Waith ar gyfer 2017-2021. Mae'r polisi ar gyfer y Gymraeg yn un hirdymor. Mae *Symud Cymru Ymlaen 2016-2021*, y Rhaglen Lywodraethu, yn cynnwys datblygu a gweithredu polisi'r Gymraeg yn unol ag amcanion agenda Cenedlaethau'r Dyfodol. Mae ein [strategaeth](#) yn nodi'r camau y mae'n rhaid inni eu cymryd i gyrraedd ein dau brif darged erbyn 2050, sef:

- cyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg¹; a
- dyblu'r defnydd a wneir o'r Gymraeg bob dydd².

Mae'r strategaeth wedi dal dychymyg y cyhoedd – mae gennym weledigaeth glir sydd wedi'i derbyn a'i chroesawu ar raddfa eang yng Nghymru a thu hwnt.

Fel yn achos meysydd polisi eraill, mae'r pandemig wedi effeithio ar Raglen Waith *Cymraeg 2050* ar gyfer 2017-21. Mae'r ansicrwydd o ran Brexit hefyd yn her wirioneddol i bolisi'r Gymraeg. **Er bod y cyd-destun yr ydym yn gweithio ynddo wedi newid yn ddramatig ers dyfodiad *Cymraeg 2050*, nid yw ein blaenoriaethau strategol wedi newid.** Fodd bynnag, efallai y bydd angen inni newid ac addasu'r rhaglen er mwyn ymateb i'r heriau newydd hyn.

O dan dair thema *Cymraeg 2050*, rwy'n cynnwys crynodeb byr o rywfaint o'r gwaith newydd sydd wedi'i wneud ers 2017:

Thema 1: Cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg

- Byddaf yn cyhoeddi polisi ar **Drosglwyddo'r Gymraeg a'i defnydd mewn teuluoedd** cyn y Nadolig nawr bod y broses ymgynghori ffurfiol wedi dod i ben.
- Rydym wedi sefydlu rhaglen benodol gyda **Mudiad Meithrin** sy'n canolbwyntio ar sefydlu darpariaeth newydd drwy'r Gymraeg ar gyfer y blynyddoedd cynnar mewn rhannau o Gymru lle ceir diffyg gwasanaethau o'r fath ar hyn o bryd. Drwy'r gwaith hwn, ers 2018, mae 21 o **Gylchoedd Meithrin** newydd wedi'u sefydlu a 21 o **Gylchoedd Ti a Fi** newydd. Mae hyn yn golygu y gall cannoedd yn rhagor o blant gymryd y cam cyntaf tuag at addysg Gymraeg bob blwyddyn. Yn ôl data Mudiad Meithrin, yn 2018-19 aeth bron i 90% o blant ymlaen i addysg Gymraeg wrth adael Cylchoedd Meithrin – y gyfran uchaf ers dechrau casglu'r data hwn.
- Wrth ganolbwyntio ar ehangu'r **ddarpariaeth addysg Gymraeg a dwyieithog** a sut y caiff y Gymraeg ei chyflwyno mewn ysgolion cyfrwng Saesneg, rydym wedi:
 - Sicrhau £46m drwy Grant cyfalaf cyfrwng Cymraeg a Gofal plant, sydd wedi arwain at 46 o brosiectau ar draws 20 awdurdod lleol. Bydd hyn yn

¹ Yng Nghyfrifiad 2011, dywedodd 562,000 o bobl eu bod yn gallu siarad Cymraeg.

² Y targed yw: cynyddu'r ganran o'r boblogaeth sy'n siarad Cymraeg bob dydd, ac sy'n gallu siarad mwy nag ychydig eiriau o Gymraeg yn unig, o 10% (yn 2013-15) i 20% erbyn 2050.

- creu **2,818 lle newydd** mewn ysgolion a lleoliadau gofal plant cyfrwng Cymraeg.
- Gwneud **rheoliadau** newydd ar gyfer Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (CSCA) ym mis Ionawr 2020³.
 - Byddwn yn ymgynghori ar drefniadau anstatudol newydd ar gyfer **dynodi ysgolion** yn ôl eu darpariaeth cyfrwng Cymraeg ym mis Hydref 2020.
 - Ers mis Medi 2019, mae **rhaglenni AGA** (Addysg Gychwynnol Athrawon) yn darparu **o leiaf 25 o awr o hyfforddiant iaith Gymraeg** i hyfforddeion fel rhan o'r cwrs TAR (Tystysgrif Addysg i Raddedigion) yn unol â fframwaith sgiliau iaith Gymraeg cenedlaethol. Mae'r fframwaith sgiliau iaith hefyd yn rhan o **lwybr datblygu iaith gydol gyrfa** i bob ymarferydd, yn unol â'r Safonau Proffesiynol ar gyfer Addysgu ac Arweinyddiaeth.
 - Ni chaiff partneriaethau AGA eu capio o ran recriwtio i gyrsiau, ac eithrio Addysg Gorfforol, a bydd gofyn iddynt weithio i **gynyddu nifer y myfyrwyr sy'n cael eu recriwtio i gyrsiau cyfrwng-Cymraeg i 30%** o'r holl fyfyrwyr a dderbynnir ar gyrsiau o fis Medi 2020.
- Yn 2018, ehangwyd cylch gwaith y **Coleg Cymraeg Cenedlaethol** i gynnwys datblygu addysg ôl-16 cyfrwng Cymraeg a hyfforddiant yn y gweithle drwy'r Gymraeg.
 - Mae'r **Urdd** yn darparu **Prentisiaethau** Lefel 2 a Lefel 3 mewn Chwaraeon ac Arweinyddiaeth. Ers 2017/18, hyd at ddiwedd Mawrth 2020, roedd 102 o brentisiaid wedi cwblhau eu prentisiaethau Chwaraeon drwy'r Gymraeg (25 ar Lefel 3 a 77 ar Lefel 2). Mae 70 yn dal i ddilyn prentisiaeth – 32 yn gweithio i'r Urdd, a 28 yn cael eu cyflogi gan bartneriaid allanol (ysgolion cynradd yn Ardal Tasglu'r Cymoedd yn bennaf, a nifer fach ar Ynys Môn a Gwynedd).
 - Rydym wedi cyllido a mabwysiadu dull newydd o gyflwyno prentisiaethau cyfrwng Cymraeg ar gyfer y blynyddoedd cynnar. Mae 40 o brentisiaethau newydd wedi dechrau gyda Mudiad Meithrin, ac mae yna botensial i greu partneriaethau pellach gyda darparwyr newydd.
 - Rydym wedi rhoi cyllid i'r **Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol** i greu siaradwyr newydd. Cynhaliodd y Ganolfan 20,330 o weithgareddau ar gyfer 13,260 o ddysgwyr unigol yn 2018/19. Hefyd:
 - yn [2017-2018](#), roedd yna 12,680 o **ddysgwyr unigol** a 13,260 yn 2018-2019 – **cynnydd o 5%**.
 - yn 2018-2019, aeth dysgwyr i 20,330 o weithgareddau dysgu – **cynnydd o 4%** o gymharu â [2017-2018](#).

³ Rydym yn gwneud newidiadau i'r rheoliadau mewn ymateb i Covid-19. Maent yn cynnwys cychwyn cylch CSCA newydd yn 2022 yn lle 2021. Byddwn yn ymestyn y cyfnod CSCA cyfredol i sicrhau na fydd yna gyfnod pan nad yw ALI o dan ddyletswydd statudol i gynllunio addysg Gymraeg.

Thema 2: Cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg

- Rydym wedi cyhoeddi ein strategaeth newydd ar gyfer **defnydd mewnol o'r Gymraeg**, *Cymraeg. Mae'n perthyn i ni i gyd*. Credaf y bydd y strategaeth yn dylanwadu ar y defnydd a wneir o'r Gymraeg ar draws y sector cyhoeddus yng Nghymru, ac ymhellach o bosibl.
- Bellach, mae **safonau'r Gymraeg** yn berthnasol i fwy na 120 o sefydliadau. Lluniwyd safonau ar gyfer y sector iechyd yn 2018, gan osod dyletswyddau ar Fyrddau Iechyd i ddarparu gwasanaethau drwy'r Gymraeg a mabwysiadu cynlluniau i ddarparu mwy o ofal clinigol drwy'r Gymraeg. Rydym yn bwriadu cyflwyno safonau ar gyfer rheoleiddwyr gofal iechyd nesaf.
- Mae **Cymraeg Gwaith** yn cynnig hyfforddiant a chymorth i helpu gweithleoedd i gynyddu'r defnydd a wnânt bob dydd o'r iaith a gwella'r gwasanaethau y maent yn eu darparu. Yn ystod 2019-20, cofrestrodd dros 1,600 o gyflogwyr ar gyfer cyrsiau Cymraeg Gwaith.
- Rydym wedi cyllido prosiect **newid ymddygiad** i gynyddu'r defnydd a wneir o'r Gymraeg mewn gweithleoedd, a chaiff pecyn adnoddau ei greu y gall pawb ei ddefnyddio am ddim.
- Rydym yn rhoi grant i'r Urdd, prif sefydliad ieuenctid Cymru:
 - Mae ganddo dros 56,000 o aelodau.
 - Mae 10,000 o **wirfoddolwyr** yn gweithio gyda'r Urdd ledled Cymru.
 - Mae tua 45,500 o blant a phobl ifanc yn elwa ar **brofiadau preswyl** yn un o wersylloedd yr Urdd bob blwyddyn.
 - Yn 2019, ymwelodd 100,000 â'r **Eisteddfod** a chymerodd tua 80,000 ran mewn cystadlaethau.
 - Ym mis Rhagfyr 2019, cyhoeddwyd partneriaeth newydd rhwng yr Urdd a Llamau, a threfnwyd cinio Nadolig ar gyfer 250 o bobl ifanc yr oedd **digartrefedd** yn effeithio arnynt. Bydd y bartneriaeth yn cynnig profiadau i bobl ifanc a allai gynyddu eu hyder, gan roi cyfle iddynt ymchwilio ymhellach ac ehangu eu gorwelion.
 - Mae'r Urdd yn ceisio cyrraedd plant a phobl ifanc o bob cefndir ac o aelwydydd o bob incwm, ac felly wedi datblygu prosiect i gynnig lleoedd yn y gwerylloedd i **blant difreintiedig**: cynigiwyd 200 o leoedd hyd yma.
- Rydym yn rhoi grant i'r Eisteddfod Genedlaethol – mae'n darparu cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith, dathlu ein diwylliant a chymaint mwy:
 - Mae asesiadau effaith economaidd yn dangos bod **gwerth economaidd** positif o rhwng £17m a £18m i'r Eisteddfod bob blwyddyn yn yr ardaloedd y mae'n ymweld â nhw.
 - Yn 2019, gwariwyd £2,741,330 ar **fusnesau bach** sy'n gysylltiedig â'r Eisteddfod.
 - Yn 2019, **ymwelodd** dros 175,000 â Maes yr Eisteddfod yn ystod wythnos yr ŵyl.
 - Mae'r Eisteddfod yn **brosiect cymunedol dwy flynedd**. Ar gyfartaledd, cynhelir 250-350 o ddiwyddiadau cymunedol yn ystod y cyfnod hwn. Mae'r

- rhain yn gyfleoedd i greu incwm lleol. Mae'r wyl hefyd yn blatfform i brofi syniadau busnes newydd, y mae llawer ohonynt yn parhau y tu hwnt i'r wyl.
- Mae ein buddsoddiad yn yr Eisteddfod hefyd yn sicrhau plattfform i **arddangos celf a llenyddiaeth newydd, ac i gefnogi perfformwyr newydd**. Mae hwn yn sector economaidd pwysig yng Nghymru, ac yn sgil y grant cymedrol hwn, mae'r Eisteddfod yn cefnogi a meithrin talent newydd yng Nghymru – artistiaid sydd weithiau yn tyfu i fod yn llysgenhadon sy'n hyrwyddo Cymru ledled y byd.
 - Rydym yn rhoi grant i'r **Mentrau Iaith**. Yn 2019, darparodd y rhain 9,229 o gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg, ac aeth 231,366 i'r digwyddiadau hyn.
 - Mae'r Mentrau Iaith yn cynnal **gwyliau cerddorol** er mwyn denu cynulleidfaoedd newydd a normaleiddio defnydd o'r Gymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth:
 - Rydym yn cyllido'n rhannol lawer o'r gwyliau mwy (denodd **Tafwyl** 38,000 o ymwelwyr yn 2019) sydd wedi dod yn rhan bwysig o'r calendr diwylliannol.
 - Yn 2019, darparwyd £50,000 gennym ar gyfer **gwyliau llai** a newydd hefyd er mwyn cyflwyno'r iaith a'r diwylliant i gynulleidfaoedd newydd. Rhannwyd y cyllid rhwng 11 o wyliau llai, er enghraifft Gŵyl Canol Dre Caerfyrddin a Gŵyl y Ferch ar Ynys Môn.
 - Amcangyfrifir bod y 52 **papur bro**, a gyllidir gan Lywodraeth Cymru, yn cyhoeddi 43,000 rhifyn bob mis, a bod y rhan fwyaf o'r papurau yn cyhoeddi rhwng 500 a 1,000 o gopiau. A chymryd bod dau yn darllen pob papur, mae'r papurau'n cyrraedd 139,000 o ddarllenwyr.
 - Mae **Dydd Miwsig Cymru** wedi ennill ei blwyf yn y calendr fel diwrnod i ddathlu holl gyffro'r byd cerddorol Cymraeg. Mae'n codi ymwybyddiaeth o'r iaith a'n diwylliant.

Thema 3: Creu amodau ffafriol – seilwaith a chyd-destun

- Fel rhan o'n **Cynllun Gweithredu Technoleg Gymraeg** (a gyhoeddwyd yn 2018), rwyf wedi sicrhau bod Cysgliad (gwirydd sillafu Cymraeg, gwirydd gramadeg, a chyfres o eiriaduron) ar gael yn rhad ac am ddim i unigolion, ysgolion a sefydliadau sydd â llai na 10 aelod o staff. Hyd yma, mae wedi'i lawrlwytho 3,600 o weithiau.
- Mae **seilwaith ieithyddol** cryf (geiriaduron, terminoleg, adnoddau corpws, mecanweithiau safoni) yn hanfodol er mwyn ei gwneud yn haws i bawb ddefnyddio'r iaith – boed yn blant ysgol, yn bobl wrth eu gwaith neu'n siaradwyr newydd. Rydym yn datblygu polisi ar gyfer y maes gwaith hwn er mwyn ei gwneud yn haws i bawb gael mynediad at adnoddau ieithyddol. Byddaf mewn sefyllfa i wneud datganiad yn fuan.
- Mae'r garfan gyntaf wrthi ar hyn o bryd yn dilyn cwrs peilot ar **Arwain mewn Gwlad Ddwylieithog** a ddatblygwyd gennym ynghyd ag Academi Wales, gyda'r nod o wreiddio ysbryd *Cymraeg 2050* mwn sefydliadau ledled Cymru.

- Yn 2018, sefydlwyd **Grŵp Rhanddeiliaid Adnoddau Addysgol Dwyieithog** gennym i ystyried creu seilwaith cenedlaethol ar gyfer darparu adnoddau addysgol. Mae argymhellion y grŵp wedi'u cyflwyno i'r Gweinidog Addysg, a byddwn yn gwneud datganiad pellach ar y ffordd ymlaen yn fuan. Bydd adnoddau addysgol Cymraeg o ansawdd yn ganolog i'r seilwaith newydd a fydd yn cefnogi'r cwricwlwm newydd i Gymru.
- Rwyf wedi sefydlu **Bwrdd Crwn Economi ac Iaith** i ystyried yr heriau a'r cyfleoedd yng nghymunedau Cymraeg gwledig y Gorllewin.
- Roedd **Blwyddyn Ryngwladol Ieithoedd Cynhenid UNESCO** yn 2019 yn gyfle da i uno dwy elfen fy mhortffolio. Gall ein dwyieithrwydd yng Nghymru ein helpu i ddysgu oddi wrth wledydd eraill sy'n hyrwyddo ieithoedd lleiafrifol ac sy'n gweithredu mewn amgylcheddau amlieithog. Ar sail llwyddiant y flwyddyn, y bu Cymru'n chwarae rôl arweiniol ynddi, mae UNESCO wedi penderfynu sefydlu *Degawd Ieithoedd Cynhenid*, a fydd yn dechrau yn 2022. Rwy'n awyddus i Gymru gael ei gweld yn arweinydd yn hyn o beth ar lefel byd-eang, ac yn genedl i droi ati wrth geisio diogelu a hyrwyddo ieithoedd ledled y byd.

Rydym yn ymfalchïo yn y cynnydd a wnaed hyd yma i gyrraedd miliwn o siaradwyr. Fodd bynnag, hyd yn oed cyn i Covid-19 daro, roedd rhai meysydd yn fwy heriol nag eraill yn hyn o beth. Un enghraifft yw'r angen i **gynyddu nifer yr athrawon** sy'n gallu addysgu drwy'r Gymraeg / addysgu Cymraeg fel pwnc yn gyflymach.

Enghraifft arall yw nifer y plant sy'n **mynychu addysg Gymraeg**. Rydym wedi gwneud cynnydd cyson ers 2017, ond mae mynd i'r afael â threfniadaeth ysgolion, ac yn benodol sefydlu ysgolion newydd, yn cymryd amser. Yn fuan, byddwn yn dechrau gweithio gydag awdurdodau lleol i drafod eu Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg deg mlynedd er mwyn inni allu cymryd camau mwy breision yn y dyfodol. Fodd bynnag, mae angen inni gydnabod y cymorth a'r gwaith gwych y mae rhai awdurdodau lleol wedi'i gyflawni, sy'n golygu bod gennym blatfform llawer cadarnach i adeiladu arno. Serch hynny, mae angen imi bwysleisio bod angen i rai awdurdodau lleol weithredu ar ymrwymiadau eu CSCA gydag argyhoeddiad.

Bydd **Cyfrifiad 2021** yn darparu data ar ein cynnydd tuag at dargedau *Cymraeg 2050*. Er mai'r Cyfrifiad yw'r ffynhonnell awdurdodol o ran nifer y siaradwyr Cymraeg yng Nghymru, ac mai dyna sail ystadegol ein huchelgais i gyrraedd miliwn o siaradwyr, rydym hefyd yn monitro tueddiadau'r **Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth**. Mae hwn wedi dangos cynnydd yn nifer y siaradwyr dros y ddegawd ddiwethaf. Fodd bynnag, mae'r ychydig chwarteri diwethaf wedi cofnodi cwmp bychan. Byddwn yn cadw llygad ar y patrymau hyn.

2. Effaith Covid-19, a'r ymateb iddo, ar y Gymraeg

Mae Covid-19 wedi creu nifer o heriau wrth weithredu *Cymraeg 2050* ac mae'r ffordd mae ein partneriaid wedi ymateb yn ystod y misoedd diwethaf wedi creu argraff arnaf. Rwy'n siŵr y daw llawer o'r gwaith newydd ac arloesol a wnaed yn rhan o'n ffordd newydd o weithio yn y dyfodol.

Ym mis Mawrth, yr heriau cychwynnol a oedd yn ein hwynebu yn y **tymor byr** oedd:

- Sicrhau cadernid ein sefydliadau partner iaith Gymraeg yn y tymor byr.
- Gofalu bod plant a oedd mewn addysg Gymraeg a'u rhieni / gofalwyr yn cael cefnogaeth a sicrwydd ynghylch sgiliau Cymraeg y plant (a) yn ystod y cyfnod clo a (b) wrth i ysgolion ailagor.
- Gwneud yn siŵr bod y trefniadau dysgu ar-lein newydd ar gyfer oedolion a oedd yn dysgu Cymraeg yn cael eu cefnogi.

Dyma rai enghreifftiau o'r gwaith rydym wedi'i wneud ynghyd â'n sefydliadau partner yn ystod y pandemig:

- Yn gynharach eleni, rhoddais y dasg i **Gyngor Partneriaeth y Gymraeg o sefydlu tri is-grŵp** i ystyried elfennau o *Cymraeg 2050* yn fanylach. Fel rhan o'u gwaith, maent yn ystyried effaith Covid-19 fel a ganlyn:
 - Bydd Is-grŵp 1: **Addysg** yn ystyried effaith bosibl y diffyg cyswllt mewn lleoliadau addysgol ar ddatblygiad ieithyddol / cymorth i rieni ar aelwydydd lle na siaredir Cymraeg / addysg drochi.
 - Mae Is-grŵp 2: **Cynyddu Defnydd o'r Gymraeg yn Gymunedol** wedi comisiynu awdit cymunedol o'r defnydd o'r Gymraeg er mwyn gweld pa gyfleoedd sy'n bodoli ar hyn o bryd, beth yw'r bylchau, a sut mae'r pandemig wedi effeithio arnynt.
 - Bydd Is-grŵp 3: **Economi ac Iaith** yn canolbwyntio ar brif-ffrydio'r Gymraeg mewn rhaglenni economaidd, a sicrhau gwell dealltwriaeth o sut y gallai gwahanol ymyriadau economaidd effeithio ar ffyniant y Gymraeg.
- Rydym wedi rhoi dros £3.1m i'r **Urdd** i'w chefnogi i oroesi effeithiau'r pandemig, a hithau'n methu â chreu incwm drwy ei chanolfannau preswyl. Mae'r ymyrraeth hon gan y Llywodraeth wedi golygu gallu cefnogi 180 o swyddi. Fodd bynnag, gydag ansicrwydd yn parhau o ran pa mor hir y bydd Covid-19 yn effeithio ar weithgareddau'r Urdd yn y dyfodol (ailagor canolfannau preswyl yn llawn / cyfyngu ar faint o weithgareddau cymunedol wyneb yn wyneb a gynhelir / cynnal digwyddiadau cenedlaethol fel yr Eisteddfod a gweithgareddau chwaraeon) mae'n amlwg bellach bod diswyddiadau'n anochel ac y bydd yr Urdd yn wynebu heriau sylweddol yn yr hirdymor. Er gwaethaf yr holl ansicrwydd, mae'r Urdd wedi parhau i gyflawni ac arloesi mewn amgylchiadau eithriadol o anodd. Er enghraifft:
 - Rhannodd ei **Neges Heddwch ac Ewyllys Da** flynyddol yn ddigidol. Cyrhaeddodd y neges 37 miliwn o bobl.

- Cynhaliodd **Eisteddfod T** yn lle'r Eisteddfod maes arferol. Cymerodd dros 6,000 ran mewn gwahanol gystadlaethau. Roedd llawer o'r rhain yn cymryd rhan am y tro cyntaf erioed. Bydd yna wersi i'w dysgu o'r fenter hon i'w cymhwysu i Eisteddfodau'r dyfodol yn sicr.
- Yn ddiweddar, mae wedi lansio menter gyffrous o'r enw *Cefn Llwyfan*, sef **rhaglen fentora** i bobl ifanc sydd am gael swyddi ym maes y celfyddydau perfformio. Mae'r fenter yn canolbwyntio'n benodol ar ddatblygu dysgwyr ifanc anabl a dysgwyr o gefndiroedd difreintiedig nad ydynt efallai yn gallu manteisio, fel rheol, ar gymorth o'r fath.
- Dyrannwyd £0.5m gennym i'r **Eisteddfod Genedlaethol** i helpu gyda'r costau a ddeilliodd o ohirio Eisteddfod Tregaron. Arweiniodd gohirio'r Eisteddfod at greu **Eisteddfod AmGen** lwyddiannus dros ben. Denodd y digwyddiad dros 4 miliwn o argraffiadau ar Facebook, Twitter ac Youtube a bu dros filiwn yn gwylio.
- Mae'r **Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol** wedi addasu'n gyflym er gwaethaf y ffaith bod yr holl ddysgu wyneb yn wyneb wedi dod i ben:
 - Mae dros 1,300 o **ddysgwyr newydd** yn dilyn cyrsiau mewn 89 o ddsbarthiadau rhithiol bellach.
 - Ers 16 Mawrth, mae 8,000 o unigolion wedi cofrestru ar gyfer dros 17,000 o **gyrsiau blasu ar-lein** y Ganolfan. Mae'r ffigurau hyn yn uwch na ffigurau'r tair blynedd blaenorol gyda'i gilydd, ac yn dangos bod y diddordeb yn tyfu'n gyflym.
 - Mae'r Ganolfan wedi lansio gwersi wythnosol ar Facebook mewn partneriaeth â **Cymraeg i Blant**, sy'n targedu rhieni / gofalwyr plant bach yn benodol.
- Mae'r **Ffederasiwn Ffermwyr Ifanc a Merched y Wawr** wedi bod yn cefnogi pobl sy'n agored i niwed yn eu cymunedau drwy gynnig cymorth ymarferol, dosbarthu prydau bwyd a chynnal llinell gymorth o'r enw "Ffoniwch Ffrind".
- **Tafwyl** yw dathliad blynyddol Caerdydd o gelfyddyd a diwylliant Cymru. Eleni, cynhaliwyd yr ŵyl ar-lein ac fe'i gwylwyd gan gynulleidfa fyd-eang o fwy nag 8,000, gan gynnwys pobl o'r Unol Daleithiau, Japan, yr Iseldiroedd, Sbaen a Ffrainc, i enwi ond ychydig.
- Mewn partneriaeth â Chanolfan Bedwyr, rwyf wedi sicrhau bod **Cysgliad** ar gael bellach yn rhad ac am ddim i unigolion, ysgolion a sefydliadau sydd â llai na 10 aelod o staff.
- Gohiriwyd lansiad swyddogol **Helo Blod**, gan ganolbwyntio yn hytrach ar sicrhau bod y gwasanaeth ar gael ar-lein i helpu'r sectorau gwirfoddol a busnes i ddarparu gwasanaethau drwy'r Gymraeg.

Rydym nawr am ystyried **effeithiau tymor canolig i dymor hir** posibl y pandemig:

Thema 1: Cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg

Bydd ein polisi newydd ar **drosglwyddo'r Gymraeg a'i defnydd mewn teuluoedd**, a gaiff ei lansio cyn y Nadolig, yn rhan bwysig o'r gwaith hwn.

Yn genedlaethol, roedd y cyfnod clo yn gyfle i ystyried **addysg Gymraeg**, ac fe'n hatgoffwyd o rôl rhieni'n cefnogi addysg ein plant. Daeth yr angen am becyn cymorth i'r amlwg – pecyn wedi'i deilwra i rieni plant sydd mewn addysg Gymraeg ond nad ydyn nhw eu hunain yn siarad Cymraeg. Rydym wedi cychwyn ymgyrch i gynnig cefnogaeth i rieni drwy gyfathrebu'n rheolaidd â nhw ynghylch dwyieithrwydd. Ein hymgyrch '[Llund haf o Gymraeg](#)' ddechreuodd y broses hon.

O ran ein hymdrechion i **ehangu mynediad at addysg Gymraeg**, rydym wrthi'n datblygu amserlenni newydd er mwyn rhoi cyfle i awdurdodau lleol ymateb i'r pandemig a gweithredu'r Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg ar yr un pryd. Mae'r amserlen ddiwygiedig hon yn debygol o gael rhywfaint o effaith yn y tymor byr ar ein targedau mewn perthynas â chynyddu addysg Gymraeg. Fodd bynnag, o ystyried natur hirdymor y broses gynllunio, credwn y bydd modd inni wneud iawn am hyn.

Thema 2: Cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg

Mae'r pandemig wedi effeithio ar sut a phryd rydym yn cyfathrebu ag eraill. Bydd y cyfleoedd a arferai fod gennym i gyfathrebu drwy'r Gymraeg wedi newid yn ddramatig mewn rhai achosion:

(i) Gweithleoedd

Bydd patrymau gweithio mwy hyblyg a defnydd newydd o dechnoleg yn parhau yn y tymor hir – mae'n bosibl bod rhai gweithleoedd wedi newid am byth. Mae hyn yn codi cwestiynau mewn perthynas â defnydd iaith ffurfiol ac anffurfiol yn y gweithle.

Rhaid ei gwneud yn haws i ddefnyddio cyfleusterau cyfieithu ar y pryd dynol yn y gofod rhithiol. Rhaid hefyd creu cyfleoedd i gydweithwyr yn yr un lleoliad allu defnyddio'r Gymraeg gyda'i gilydd yn ystod y diwrnod gwaith, e.e. bydd sgysiau anffurfiol wrth wneud paned yn bwysig. Rydym mewn trafodaethau cadarnhaol gyda Microsoft ynghylch y cwestiwn cyfieithu ar y pryd.

Ar y llaw arall, mae tystiolaeth gynnar yn dangos bod y nifer sy'n dysgu Cymraeg ar-lein wedi cynyddu'n sylweddol. Mae'r pandemig wedi creu cyfleoedd a fydd yn ei gwneud yn haws cynnal gwersi mewn gweithleoedd rhithiol ac i weithwyr ddysgu mewn ffordd lawer mwy hyblyg.

(ii) Defnyddio'r Gymraeg ar lefel gymunedol

Mae iaith yn ffenomen gymdeithasol sy'n galw am gymuned neu rwydwaith o siaradwyr. Mae technoleg yn ei gwneud yn bosibl datblygu rhwydweithiau rhithiol newydd, ond mae cynnal cymunedau Cymraeg ffyniannus yn y Gorllewin a'r Gogledd-orllewin yn parhau'n allweddol er mwyn creu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r iaith.

Mae Is-grŵp Cynyddu Defnydd o'r Gymraeg yn Gymunedol wedi comisiynu awdit o effaith y cyfyngiadau a gyflwynwyd yn sgil Covid-19 ar ddefnydd o'r Gymraeg yn y

gymuned. Byddwn yn gweithio gyda'r is-grŵp i lunio polisïau sy'n ceisio diogelu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg ar lefel gymunedol yn y dyfodol.

Mae rhai o'n partneriaid grant allanol yn parhau i wynebu dyfodol ansicr. Byddwn yn parhau i weithio gyda nhw i sicrhau eu hyfywedd i'r dyfodol.

(iii) Gwasanaethau

Mae'r pandemig wedi arwain at ailddyrranu adnoddau cyfreithiol o fewn Llywodraeth Cymru. Am y tro, dim ond os daw adnoddau cyfreithiol ar gael y gellir paratoi safonau o ran y Gymraeg. Os daw'r adnoddau hynny ar gael, byddwn yn blaenoriaethu'r safonau ar gyfer Rheoleiddwyr Gofal Iechyd.

O ran ein cynlluniau i'w gwneud yn haws i'r sectorau gwirfoddol a busnes ddefnyddio mwy o'r Gymraeg, mae ein gwasanaeth **Helo Blod** wedi bod ar gael ers mis Mawrth eleni. Dyma ein Siop Un Stop ar gyfer y Gymraeg, ac mae eisoes yn gwneud gwahaniaeth i'r sectorau hyn.

Thema 3: Creu amodau ffafriol – seilwaith a chyd-destun

(i) Ail gartrefi

Mae ail gartrefi a'r materion cysylltiedig yn gwestiynau emosiynol, ac mae iddynt hanes hir a chymhleth. Yn aml, mae'r cymunedau dan sylw yn ffynnu, diolch i'r economi ymwelwyr, ond mae'n rhaid inni barhau i gwestiynu p'un a ydym wedi taro'r cydbwysedd iawn rhwng yr economi a'r gymuned. Mae angen swyddi er mwyn cael cymuned ffyniannus, ac mae angen cartrefi ar ei phobl – mae angen seilwaith cynaliadwy arni ac ymdeimlad o hunaniaeth yr ardal. I sicrhau hyn, rhaid cydbwysu nifer y cartrefi parhaol a'r rheini a ddefnyddir am ran o'r flwyddyn yn unig neu a osodir fel busnesau. Mae'r Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol wedi gwahodd Aelodau o'r Senedd sydd â diddordeb i ystyried y materion hyn yn fanwl gyda hi.

(ii) Yr economi

Bydd sicrhau hyfywedd economaidd cymunedau sydd â chanrannau uwch o siaradwyr Cymraeg yn her gynyddol yn sgil Covid-19 a Brexit. Mae'n debygol y bydd yr economi wedi crebachu'n sylweddol yn ystod y cyfnod hwn, ac y bydd yr effeithiau'n fwy amlwg mewn cymunedau gwledig oherwydd eu dibyniaeth ar y sectorau amaeth, twristiaeth, diwylliant a bwyd a diod. Rhagwelir pwysau sylweddol ar y gwasanaethau cyhoeddus hefyd – sector pwysig arall i'r economi wledig. Fel rhan o'r ymateb i'r pandemig, bydd yn bwysig deall sut mae ymyriadau rhaglen Arfor wedi cefnogi'r economi leol ac wedi bod o fudd i'r Gymraeg hefyd. Mae'n hollbwysig ein bod yn dysgu gwersi ac yn edrych ar ffyrdd o weithredu'r ymyriadau economaidd arloesol hyn o fewn rhaglenni prif ffrwd. Bydd hyn yn rhan o waith yr Is-grŵp Economi ac Iaith.

(iii) Technoleg

Rydym newydd ddyfarnu grant newydd i Ganolfan Bedwyr (Canolfan Gwasanaethau, Technoleg ac Ymchwil Cymraeg Prifysgol Bangor) a fydd yn gweithredu llawer o becynnau gwaith ein *Cynllun Gweithredu Technoleg Gymraeg*. Bydd y cydrannau newydd a gaiff eu creu ar gael drwy drwydded agored, sy'n golygu y bydd rhwydd hynt i eraill eu defnyddio yn eu cynnyrch a'u gwasanaethau. Byddaf yn cyflwyno adroddiad llawn ichi yn fuan ar ein *Cynllun Gweithredu Technoleg Gymraeg* at ddibenion yr ymchwiliad sydd ar y gweill gennych i dechnoleg Gymraeg.

3. Cyllid ar gyfer y Gymraeg

Cyn Covid-19

Mae'r dyraniadau cyllidebol ar gyfer y Gymraeg yn cefnogi'r gweithgareddau a'r blaenoriaethau a amlinellir yn *Cymraeg 2050*. Cyflawnir y blaenoriaethau ar gyfer datblygu'r Gymraeg o fewn y gymuned, yn y gweithle ac ym myd addysg drwy'r Brif Grŵp Gwariant (MEG) Addysg a MEG y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol, a chânt eu cefnogi gan Is-adran y Gymraeg. Roedd y Gyllideb Derfynol ar gyfer 2020-21, fel y'i hadlewyrchir yn y tabl isod, yn cynnwys cyfanswm cyllideb o £37.216m ar gyfer y Gymraeg: cyllideb refeniw o £36.831m a chyllideb gyfalaf o £0.385m (a ddyrannwyd i Gomisiynydd y Gymraeg i foderneiddio'r systemau TG).

Mewn ymateb i Covid-19 a'r ymateb brys a oedd yn ofynnol yn wyneb y sefyllfa iechyd cyhoeddus, aethpwyd ati ar unwaith i ailsianelu cyllidebau ar draws Llywodraeth Cymru. Mae difrifoldeb y sefyllfa bresennol yn golygu ein bod wedi gorfod gwneud penderfyniadau anodd i sicrhau y gallwn gefnogi'r bobl sydd fwyaf agored i effeithiau Covid-19. Mae'r cyllidebau wedi targedu gwasanaethau rheng flaen y GIG yn bennaf, ac wedi canolbwyntio ar gefnogi sefydliadau sydd wedi bod dan bwysau yn ystod y cyfnod anodd hwn.

Wrth asesu'r hyn a gyflawnir o ran y Gymraeg, a'r gallu i gefnogi blaenoriaethau Llywodraeth Cymru, cynhaliwyd adolygiad manwl gennym o'r cyllidebau ar sail y meini prawf canlynol:

- Yr hyn nad oedd modd ei wneud yn sgil y pandemig (e.e. costau teithio allanol a rhywfaint o gyllid yn ymwneud â gweithgareddau i hyrwyddo'r Gymraeg yn y gymuned).
- Yr hyn yr oedd modd ei ohirio (e.e. lansio Helo Blod yn ffurfiol ac adolygu Grantiau Hyrwyddo'r Gymraeg).
- Yr hyn y gellir ei wneud yn wahanol (mae hyn yn arbennig o berthnasol i weithgareddau yn y gymuned, neu'r rheini sy'n ymwneud â dysgu, e.e. cafodd cyrsiau a gaiff eu rhedeg gan y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol eu symud ar-lein yn llwyddiannus yn ogystal â rhaglen *Arwain mewn Gwlad Ddwylieithog* drwy Academi Wales).

Drwy weithio fel hyn, credwn ein bod wedi cadw'r effeithiau negyddol i'r lefel isaf bosibl, a'n bod wedi gwneud ein gorau glas i sicrhau ein bod yn parhau i gyflawni ein hymrwymadau o ran *Cymraeg 2050*. Yn wir, rydym wedi gweld llawer o bethau cadarnhaol yn ystod y cyfnod hwn, er enghraifft: achosion newydd o arloesi, defnydd eithriadol o dechnoleg ddigidol a charfan ychwanegol o ddysgwyr yn mynychu gwersi rhithiol. Byddwn yn dysgu o'r profiadau hyn ac adeiladu arnynt wrth gynllunio at y dyfodol.

Rydym wedi llwyddo i ail flaenoriaethu cyllidebau o fewn y dyraniad diwygiedig. Er enghraifft, fel y nodwyd uchod, neilltuwyd £0.5m ychwanegol ar gyfer yr Eisteddfod Genedlaethol mewn ymateb i'r diffyg incwm yn sgil canslo Eisteddfod Tregaron 2020. Daw £0.1m o'r swm hwn o Linell Wariant (BEL) y Gymraeg a throsglwyddwyd £0.4m fel swm untro o'r gyllideb Digwyddiadau Cymru o fewn MEG y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol.

Ar y cyfan, mae gostyngiad o 4% yng nghyllideb y Gymraeg o £37.216m i £35.671m. Crynhoir y newidiadau cyllidebol yn y tabl canlynol:

Prif Grŵp Gwariant (MEG)	Llinell Wariant yn y Gyllideb (BEL)	Cyllideb Derfynol 2020-21 £m	Cyfraniad at Covid-19 2020-21 £m	Trosglwyddo o fewn y Prif Grŵp Gwariant (MEG) £m	Cyllideb Atodol Gyntaf 2020-21 £m
REFENIW					
Addysg	Addysg Gymraeg (BEL 5164)	12.675	(0.350)	0.000	12.325
Y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol	Y Gymraeg (BEL 6020)	20.949	(1.595)	0.400	19.754
Y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol	Comisiynydd y Gymraeg (BEL 6021)	3.207	0.000	0.000	3.207
Cyfanswm Refeniw		36.831	(1.945)	0.400	35.286
CYFALAF					
Y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol	Comisiynydd y Gymraeg (BEL 6021)	0.385	0.000	0.000	0.385
Cyfanswm Cyfalaf		0.385	0.000	0.000	0.385
Cyfanswm y Gyllideb		37.216	(1.945)	0.400	35.671

Dyraniadau cyllideb 2021-22

Ar hyn o bryd, dim ond ar gyfer un flwyddyn (2020-21) y mae gennym gyllideb refeniw a chyfalaf, sef y cyfnod y mae gennym setliad cyllid ar ei gyfer gan Lywodraeth y DU. Daw'r goblygiadau cyllid i Lywodraeth Cymru y tu hwnt i 2020-21 yn hysbys yn dilyn Adolygiad Cynhwysfawr y DU o Wariant y disgwylir iddo gael ei gynnal yn yr hydref. Bydd proses cynllunio cyllideb Llywodraeth Cymru wedyn yn

pennu'r dyraniadau ar lefel y Prif Grwpiau Gwariant (MEG) ar gyfer y blynyddoedd nesaf.

Unwaith daw'r sefyllfa ariannol yn hysbys, byddaf yn mynd ati gyda fy swyddogion polisi i gynllunio ar gyfer y flwyddyn ariannol nesaf a thu hwnt i hynny. Bydd yn bwysig cofio bod unrhyw gytundeb i gyllido y tu hwnt i 2020-21 yn gosod ymrwymiad ar y Llywodraeth nesaf. Bydd angen cadw cydbwysedd, felly, rhwng gweithredu'n flaengar i gefnogi amcanion *Cymraeg 2050* a gofalu na chyfyngir ar y posibiliadau i unrhyw Lywodraeth newydd a fydd am gyflwyno ei hamcanion a'i syniadau arloesol ei hun er mwyn cyrraedd y targedau.

Yn y cyfnod ansicr hwn, mae'r hyn a gyflawnwyd ac a nodwyd uchod yn destun balchder imi. Er bod y pandemig wedi dod â heriau newydd, mae wedi creu llawer o gyfleoedd newydd cyffrous hefyd. Credaf fod gennym blatfform cadarn i adeiladu arno ac i barhau â thaith *Cymraeg 2050*.

Eluned Morgan AS
Gweinidog y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol